

Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce

VERZE PRO VEŘEJNOST

NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ

V Brně dne 29. listopadu 2016
1 SL 123/2016

OBSAH

Předmluva	2
I. Legislativní změna	4
II. Zvláštní subjektivní odpovědnost právnické osoby v trestním právu	5
III. Srovnání s vyviněním odpovědnosti právnické osoby za správní delikty, resp. přestupky	6
IV. Specifický důvod vyvinění právnické osoby uvedený již v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO	9
V. Mantinely vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO	14

Předmluva

Na základě novely provedené zákonem č. 183/2016 Sb., která nabývá účinnosti 1. 12. 2016, byl do právní úpravy mj. vložen institut exkulpace, resp. vyvinění trestní odpovědnosti právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZTOPO“), podle něhož se právnická osoba trestní odpovědnosti podle § 8 odst. 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.

Nejvyšší státní zastupitelství považuje za důležité věnovat novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. zvýšenou pozornost, neboť jde o problematiku zcela novou, v odborných pramenech nezmapovanou, a která v sobě skrývá potenciál významného dopadu na vyvozování rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob. Může také výrazně zasáhnout do stávající aplikační praxe orgánů činných v trestním řízení. Zvýšená pozornost k aplikaci § 8 odst. 5 ZTOPO se projevila v prosazení čtyř hlavních opatření ze strany Nejvyššího státního zastupitelství, a to po linii organizační, analytické, metodické a vzdělávací.

1. Novelizace pokynu obecné povahy č. 10/2011, o informacích, tak, že nižším státním zastupitelstvím bude nově **uložena informační povinnost** předkládat odboru trestního řízení a odboru závažné hospodářské a finanční kriminality Nejvyššího státního zastupitelství zprávy o výskytu aplikace citovaného ustanovení včetně charakteristiky uvedených věcí ve všech stádiích a fázích trestního řízení. Novelizace byla provedena pokynem obecné povahy č. 6/2016, s účinností od 5. 9. 2016, resp. v převážné části od 1. 12. 2016.

2. V návaznosti na již v minulosti zpracovanou zvláštní zprávu o poznatcích z aplikace ZTOPO ze dne 17. 12. 2014 sp. zn. 7 NZN 604/2014 bude v první polovině roku 2017 **vypracována zvláštní zpráva aktualizující poznatky z aplikace** tohoto zákona ve znění novely č. 183/2016 Sb., a to s důrazem na § 8 odst. 5 ZTOPO.

3. V prosinci roku 2016 připravuje Nejvyšší státní zastupitelství ve spolupráci s Justiční akademií dvoudenní **vzdělávací seminář pro specializované státní zástupce zaměřený především na tzv. compliance programy** za účasti zahraničních lektorů.

4. V neposlední řadě, jelikož si je Nejvyšší státní zastupitelství vědomo potřeby pomoci soustavě státního zastupitelství usměrnit praxi v této oblasti, bude do 1. 12. 2016, tj. do účinnosti citované novely ZTOPO, vytvořen **metodický návod, resp. analýza, k postupu státních zástupců při aplikaci § 8 odst. 5 ZTOPO.**

O těchto opatřeních Nejvyšší státní zastupitelství vyrozumělo Ministerstvo spravedlnosti ČR, které o ně projevilo zájem, jakož i celou soustavu státního zastupitelství prostřednictvím porady s vedoucími státními zástupci.

Nyní předkládaný materiál „Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim“ představuje avizovaný metodický návod, resp. analýzu, určený všem státním zástupcům jako praktická pomůcka k zohlednění podstatných okolností při posuzování trestní odpovědnosti právnických osob v působnosti orgánu veřejné žaloby v trestním řízení v kontextu nové právní úpravy. Vybavuje státní zástupce základní orientací ve stěžejních otázkách posuzované problematiky, jako je legislativní zakotvení nového institutu v právním řádu, zvláštní subjektivní odpovědnost právnické osoby v trestním právu, srovnání s vyviněním odpovědnosti právnické osoby za správní delikty, resp. přestupky, specifický důvod vyvinění právnické osoby uvedený již v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, včetně rozboru těchto dosud registrovaných případů, a mantinely vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO.

Při vyzvednutí preventivního účinku dává Nejvyšší státní zastupitelství možnost seznámit se s materiálem také odborné a laické veřejnosti. Tato verze určená pro veřejnost neobsahuje toliko rozbor dosud pravomocně neskončených případů k § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.

Materiál byl vytvořen ještě před nabytím účinnosti dotčené právní úpravy, tedy v situaci absence jakékoli judikatury, jakož i ucelenějšího zpracování v odborné literatuře. Posuzovaná problematika proto bude předmětem trvalého sledování ze strany analytického a legislativního odboru Nejvyššího státního zastupitelství s tím, že do budoucna, především v návaznosti na vývoj rozhodovací praxe, se předpokládá její další rozpracování a aktualizace.

I. Legislativní změna

Lze předeslat, že **vládní návrh novely – rozeslaný poslancům dne 3. 9. 2014 jako sněmovní tisk č. 304 – neobsahoval dotčený § 8 odst. 5 ZTOPO, ani žádné podobné ustanovení, jakkoli posléze upravené.** Jeho cíl se původně soustředil kolem přehodnocení okruhu trestných činů, za které může být právnická osoba trestně postižitelná. K dispozici není žádná důvodová zpráva, která by rozebírala prosazení citovaného ustanovení a vysvětlovala by jeho účel, se zhodnocením dopadů oproti dosavadnímu právnímu stavu. K ustanovení § 8 odst. 5 zákona ZTOPO se tak rovněž nekonalo standardní mezirezortní připomínkové řízení, v režimu nastupujícím před projednáním návrhu novely vládou a posunem do další fáze legislativního procesu. **Až později, v rámci projednávání novely v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, byly prostřednictvím poslanecké iniciativy uplatněny pozměňovací návrhy požadující zavedení nějaké podoby vyvinění trestní odpovědnosti právnické osoby.**

Nakonec byl odsouhlasen pozměňovací návrh, obsažený v usnesení garančního ústavně-právního výboru č. 160 ze 48. schůze konané dne 25. 11. 2015. Ve třetím čtení, které proběhlo 23. 3. 2016 na 42. schůzi, byl návrh zákona Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR schválen. Návrh byl Senátem Parlamentu ČR projednán dne 27. 4. 2016 na 23. schůzi s tím, že byl vrácen s pozměňovacím návrhem směřujícím k vypuštění § 8 odst. 5 ZTOPO. **O návrhu zákona vráceném Senátem Parlamentu ČR bylo hlasováno 24. 5. 2016 na 47. schůzi, přičemž Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR setrvala na původním návrhu zákona (usnesení č. 1228).** Zákon byl vyhlášen 13. 6. 2016 ve Sbírce zákonů v částce 70 pod č. 183/2016 Sb.

Znění § 8 odst. 5 ZTOPO, po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb., s účinností od 1. 12. 2016:

„Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.“

II. Zvláštní subjektivní odpovědnost právnické osoby v trestním právu

Právnická osoba jako celek nemá vlastní vůli, nemůže podle ní jednat a navenek ji projevovat. Právní řád proto stanoví, že vlastní jednání právnické osoby představují ty projevy vůle, které jménem právnické osoby činí její určité orgány nebo zástupci jako fyzické osoby, a že právní následky spojené s těmito projevy vůle se přičítají přímo právnické osobě jako subjektu práva. Právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě.

V českém trestním právu je trestní odpovědnost založena na principu odpovědnosti za zavinění. Představuje jeden ze znaků definice trestného činu, bez zavinění není trestný čin. **Princip odpovědnosti za zavinění tak musí být zachovávan rovněž vůči trestní odpovědnosti právnických osob. ZTOPO se vypořádává s otázkou zavinění prostřednictvím odpovědnosti budované na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě.** Stanovena je konstrukce přičitatelnosti, která se považuje za odvozenou odpovědnost fyzických osob. Sama právnická osoba trestný čin nepáchá, nýbrž právnické osobě se přičítá za určitých podmínek.

Zavinění právnické osoby ve vztahu k některému z trestných činů je zásadně odvozováno od zavinění fyzické osoby, která při spáchání trestného činu jednala v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti (dříve též jménem právnické osoby) ve smyslu § 8 odst. 1 ZTOPO.¹ Ustanovení § 8 odst. 2 ZTOPO pak jako materiální důvody vymezuje dva typy přičitatelnosti, aby se jednání fyzické osoby podle předcházejícího odstavce téhož paragrafu jako formální podmínka přičetlo právnické osobě a vznikla její trestní odpovědnost.

V případě trestní odpovědnosti právnické osoby, která stojí na konstrukci přičitatelnosti trestného činu právnické osobě, se má tedy na zřeteli zvláštní subjektivní odpovědnost. Na zavinění fyzické osoby navazuje, avšak s odlišením od vlastního pojmu viny (zavinění) fyzické osoby. Vztah trestní odpovědnosti právnické osoby k trestní odpovědnosti fyzické osoby je vymezen jako souběžný, samostatný a nezávislý odpovědnostní vztah. U trestní odpovědnosti právnické osoby se nejedná o model objektivní odpovědnosti, který se uplatňuje u správních deliktů právnických osob.

¹ Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 174-175.

III. Srovnání s vyviněním odpovědnosti právnické osoby za správní delikty, resp. přestupky

Správní delikty právnických osob jsou zásadně postaveny na modelu objektivní odpovědnosti. K vyvození takové odpovědnosti postačí, že právnická osoba svým jednáním porušila nebo nesplnila povinnost stanovenou zákonem nebo na základě zákona uloženou. Znamená to, že **zavinění se vůbec nezkoumá.**

Jestliže není připuštěna ani možnost vyvinění právnické osoby, jde o objektivní odpovědnost absolutní. Ve vztahu k těm správním deliktům právnických osob, které jsou založeny na objektivní odpovědnosti, může být – **s ohledem na eliminaci rizika nepřiměřené tvrdosti a nespravedlnosti,² potažmo protiváhu absolutní odpovědnosti – stanovena možnost liberace, která vede ke zbavení její odpovědnosti.** Zákony na úseku správního trestání takto zpravidla stanoví dikci, že právnická osoba za správní delikt neodpovídá, jestliže vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila. Právnická osoba musí prokázat splnění podmínek pro existenci liberačního důvodu, nese důkazní břemeno.

Právní řád zná desítky právních předpisů, ve kterých je zakotven liberační důvod, při jehož naplnění právnická osoba za správní delikt neodpovídá. Tak např. lze jmenovat zákon č. 242/2016 Sb., celní zákon (§ 52), zákon č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách (§ 128), zákon č. 256/2013 Sb., katastrální zákon, ve znění pozdějších předpisů (§ 59 odst. 1), zákon č. 255/2012 Sb., kontrolní řád, ve znění pozdějších předpisů (§ 17 odst. 1), zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (§ 118 odst. 1), zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, ve znění pozdějších předpisů (§ 121 odst. 1), zákon č. 183/2006 Sb., stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů (§ 182 odst. 1), zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů (§ 121 odst. 1), zákon č. 119/2002 Sb., o zbraních, ve znění pozdějších předpisů (§ 77c odst. 1), zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů (§ 84 odst. 1), zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů (§ 105c odst. 1), zákon č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon, ve znění pozdějších předpisů (§ 64 odst. 1) aj.

Podle dosavadní doktríny a judikatury z úseku správního trestání se podává **zpřesnění výkladu podmínek uplatňování liberace právnické osoby za správní delikty** následovně.

- Liberační důvod dopadá na skutečnosti objektivního charakteru, nikoli na skutečnosti subjektivní, a proto jím nemohou být např. ekonomické problémy, finanční situace, druhotná platební neschopnost, dovolená odpovědného zaměstnance, potíže se sháněním kvalifikovaných pracovníků, problémy s dodávkou zboží, chování obchodních partnerů apod.³
- Liberační důvod nemůže spočívat v překážce splnění právní povinnosti, kterou je osoba povinna překonat nebo odstranit, např. v nedostatku úředního povolení, souhlasu apod.⁴

² Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 25. 11. 1994 sp. zn. 6 A 12/94.

³ Prášková, H. Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 321.

⁴ Prášková, H. Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 321.

- Liberačním důvodem, při jehož naplnění nebude dána odpovědnost právnické osoby za správní delikt, je třeba rozumět objektivní a zcela mimořádnou okolnost, jež nastala nezávisle a brání jí ve splnění povinnosti chovat se v souladu se zákonem, jestliže nelze rozumně předpokládat, že by právnická osoba tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala.⁵
- Ke zproštění odpovědnosti právnické osoby za správní delikt nepostačuje pouhý obecný odkaz na údajnou vyšší moc či nspecifikované jednání třetí osoby.⁶
- Dysfunkce ve fungování orgánů veřejné moci může s ohledem na individuální okolnosti případu představovat exkulpační, resp. liberační důvod v oblasti správněprávní odpovědnosti, pokud se takové selhání podstatnou měrou podílelo na vzniku formálně protiprávního jednání jednotlivce nebo protiprávního stavu.⁷

Vzhledem k **zákonu č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich**, který nabývá účinnosti 1. 7. 2017, nastává jednotná a komplexní úprava základů správněprávní odpovědnosti fyzických, právnických a podnikajících fyzických osob a řízení v těchto věcech. Za základ správněprávní odpovědnosti se napříště považuje spáchání přestupku. Odpovědnost právnické osoby za přestupek navazuje na současnou koncepci, podle které zavinění není znakem skutkové podstaty správního deliktu právnické osoby. Přestože je odpovědnost právnické osoby za přestupek spojována s přičitatelností k jednání fyzické osoby (§ 20), stále stojí na objektivní odpovědnosti, bez ohledu na zavinění. K vyvození odpovědnosti postačí porušení nebo nesplnění povinností stanovených zákonem nebo uložených na jeho základě, kdy tyto povinnosti porušují svým jednáním fyzické osoby, které se pro účely posuzování odpovědnosti právnické osoby považují za osoby, jejichž jednání se právnické osobě přičítá. To je rozdíl oproti trestní odpovědnosti právnické osoby, k níž se uplatňuje zvláštní subjektivní odpovědnost, jež je odvozená od zavinění fyzické osoby. **Nejedná se tu o doktrínu přičitatelnosti ve smyslu ZTOPO.**

Popsaná odpovědnost právnické osoby za přestupek rovněž předpokládá existenci obecně formulovaného liberačního důvodu, podobně jako dosavadní odpovědnost právnické osoby za správní delikty, přičemž spočívá ve zproštění odpovědnosti právnické osoby za přestupek (§ 21). Právnická osoba za přestupek neodpovídá, jestliže prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby přestupku zabránila. Právnická osoba se však nemůže odpovědnosti za přestupek zprostit, jestliže z její strany nebyla vykonávána povinná nebo potřebná kontrola nad fyzickou osobou, která se za účelem posuzování odpovědnosti právnické osoby za přestupek považuje za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě, nebo nebyla učiněna nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení přestupku.

Vynaložení veškerého úsilí ze strany právnické osoby je zde nutné posuzovat objektivně, dopadá jen na skutečnosti objektivního charakteru. Zahrnuje opatření, která byla objektivně způsobitelná provést, zejména zajištění dostatečné a pravidelné kontroly ze strany zaměstnavatele vůči svým zaměstnancům, různá

⁵ Příměřeně rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 12. 2013 sp. zn. 5 Afs 3/2012.

⁶ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 4. 2013 sp. zn. 6 As 4/2013.

⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 4. 2013 sp. zn. 1 As 188/2012.

preventivní opatření, ochranu majetku, úrovně řízení apod. Liberační důvod nebude dopadat na případy subjektivních hospodářských potíží, na případy, kdy překážky nesplnění povinnosti byla odpovědná osoba povinna překonat nebo odstranit (např. nedostatek úředního povolení) apod. Jestliže pro právnickou osobu nebylo při vynaložení veškerého úsilí možné, aby svoji povinnost splnila, nebude za to dovozována její odpovědnost za přestupek.⁸

Pokud se ve vztahu k trestní odpovědnosti právnické osoby uplatňuje zvláštní subjektivní odpovědnost, nikoli model objektivní odpovědnosti jako u odpovědnosti právnické osoby za správní delikt, resp. nově též odpovědnosti právnické osoby za přestupek, není přiléhavé v souvislosti s vyviněním právnické osoby za trestný čin hovořit o liberaci, resp. liberačním důvodu. **Tam, kde je odpovědnost založena na zavinění, se spíše užívá pojmu exkulpace, resp. exkulpační důvod.**

Třebaže dikce exkulpačního důvodu (vyvinění) trestní odpovědnosti právnické osoby se zdá být blízká tomu, který bývá formulován ve vztahu k odpovědnosti právnické osoby za správní delikt, resp. přestupek, je nutné především zdůraznit, že bude dopadat na skutečnosti subjektivního charakteru, nikoli na skutečnosti objektivního charakteru, což je v § 8 odst. 5 ZTOPO zvýrazněno použitými slovy „úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat“, oproti tomu srov. „úsilí, které bylo možno požadovat“.

⁸ Důvodová zpráva k § 21 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

IV. Specifický důvod vyvinění právnické osoby uvedený již v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO

Ještě před vtělením § 8 odst. 5 do ZTOPO, na základě novely provedené zákonem č. 183/2016 Sb., existovala problematika s novou úpravou těsně související, jde-li o **kategorii zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení**. Podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO je či naopak není právnické osobě přičítáno spáchání trestného činu ze strany zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, s odkazem, že **orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) citovaného ustanovení neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat**, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Vyžaduje se tak určité spojení fyzické osoby a právnické osoby s trestným činem, jako součást definice přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. Pro vznik trestní odpovědnosti právnické osoby je zde třeba prokázat, že **trestný čin byl spáchán zaměstnancem nebo osobou v obdobném postavení a zároveň, že ze strany orgánů právnické osoby nebo dalších vyjmenovaných osob došlo k nečinnosti, ačkoli ve smyslu tohoto ustanovení činné být měly**. Právnická osoba v podstatě odpovídá za nezvládnutí rizika z provozování korporace, zanedbání či odevzdanosti realizace dohledu, kontroly a organizace.

Dotčená část (alternativní) podmínky § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO v podstatě obsahuje specifický důvod vyvinění trestní odpovědnosti právnické osoby, vztahující se ke kategorii zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení, jejichž jednání se právnické osobě přičítá, upravený před zavedením obecně formulovaného exkulpačního důvodu podle § 8 odst. 5 ZTOPO. Vyvinění právnické osoby, s odkazem na § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, vylučuje zjevný trestněprávní exces podřízené osoby – zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení, která spáchala trestný čin, navzdory opatřením učiněným ze strany právnické osoby. O zbylou kategorii, představující či tvořící orgán právnické osoby neboli vyšší vedení právnické osoby, se tady nejednalo.

Aby se právnická osoba vyhnula trestní odpovědnosti a zůstalo u trestněprávního excesu podřízené osoby – zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení, s trestní odpovědností pouze fyzické osoby, která trestný čin spáchala, nebo zcela bez trestní odpovědnosti v případě neustanovené osoby, jsou na ni tak kladeny požadavky k učinění určitých opatření. Spadají sem povinnosti řádného řízení a kontroly, včetně povinností k předcházení páchaní trestné činnosti v rámci právnické osoby.⁹ Vnitřní kontrolní činnost se považuje za součást činnosti, v níž může být shledána odpovědnost právnické osoby za trestný čin. Není omezována na opatření, k nimž jsou orgány právnické osoby povinny ze zákona, ale vztahuje se rovněž i na další opatření, jejichž provedení po nich lze spravedlivě požadovat.

⁹ Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem. Praha: Linde Praha, 2012, s. 81.

Pokud existoval specifický důvod vyvinění právnické osoby již v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, jevílo se vhodné získat a vyhodnotit dosavadní poznatky k tomuto postupu státních zástupců, případně soudů, a z nich event. alespoň zčásti vycházet i pro posouzení budoucí možnosti aplikace § 8 odst. 5 ZTOPO, není-li jinak daná oblast předmětem standardního statistického sledování.

Z poznatků shromážděných ze soustavy státního zastupitelství vyplývá, že podmínky vyvinění právnické osoby, s odkazem na § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, byly v období 1. 1. 2012 – 17. 8. 2016 aplikovány, resp. zvažovány, přinejmenším celkem v 5 věcech. Zaznamenány byly čtyřmi krajskými státními zastupitelstvími, resp. v obvodu jejich působnosti.

Z předmětné kazuistiky lze poukázat na tři případy, které byly dosud pravomocně skončeny.

Případ A

Státním zástupcem okresního státního zastupitelství byla obžalována obchodní společnost podnikající v oblasti výkupu sběrných surovin, a to pro přečin podílnictví z nedbalosti podle § 215 odst. 1 trestního zákoníku. Okresní soud uznal tuto právnickou osobu vinnou a uložil jí peněžitý trest, avšak z podnětu jejího odvolání zrušil krajský soud odsuzující rozsudek soudu prvního stupně a sám rozhodl tak, že se právnická osoba zprošťuje obžaloby podle § 226 písm. c) trestního řádu.

Z odůvodnění zprošťujícího rozsudku odvolacího soudu je možné rekapitulovat tyto vybrané pasáže k podmínkám specifického důvodu vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.

Soud prvního stupně vzal za prokázané, že obžalovaná právnická osoba v rámci školení a následné kontroly dostatečně neinstruovala své podřízené zaměstnance, na které otázky se mají zaměřit při výkupu věcí, aby mohlo být sníženo riziko výkupu věcí pocházejících z trestné činnosti. Skutkový závěr opřel soud o výpověď výkupčího J. F., který neměl povědomí o tom, jak by měl zjistit, že věci pocházejí z trestné činnosti, a jeho nadřízených, z jejichž výpovědí podle tohoto soudu bylo zřejmé, že na základě jejich názoru nelze poznat, zda věci pocházejí či nepocházejí z trestné činnosti.

Pochybení okresního soudu shledal odvolací soud ve způsobu hodnocení provedených důkazů. Okresní soud při skutkových závěrech nehodnotil všechny provedené důkazy jak samostatně, tak ve vzájemných souvislostech ve smyslu § 2 odst. 5, 6 trestního řádu, konkrétně odpovídajícím způsobem nezhodnotil obsah úředních záznamů sepsaných s jednotlivými výkupčími sběrných surovin, v důsledku čehož se dostatečným způsobem nevypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí. Skutkové závěry nebylo možné považovat za podložené provedeným dokazováním, což mělo vliv i na nesprávné právní závěry.

Jestliže bylo prokázáno, že obžalovaná právnická osoba minimálně jednou ročně organizovala školení mj. zaměřená na výkup odcizených věcí a v průběhu trestního řízení bylo zjištěno pouze pochybení jednoho jejího výkupčího, a to již pravomocně odsouzeného J. F., tj. nikoli více výkupčích, přičemž zároveň mnoho zaměstnanců

obžalované právnické osoby poukazovalo na to, že byli proškoleni v tom směru, aby věci, vykoupené právě J. F., nevykoupovali a sami by tak neučinili (v jejich případě tak lze mít obsah školení organizovaných obžalovanou právnickou osobou za dostačující), dospěl odvolací soud k závěru, že nelze bez důvodných pochybností dovodit, že by orgány obžalované právnické osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která lze po nich spravedlivě požadovat, zejména že by neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadříceny anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Jednání již pravomocně odsouzeného J. F. bylo namíste hodnotit jako trestněprávní exces jednotlivce, který nelze vyloučit ani při splnění povinností právnické osoby předvídaných v § 8 odst. 2 ZTOPO.

Případ B

Státním zástupcem okresního státního zastupitelství byla obžalována obchodní společnost podnikající v oblasti nakládání s odpady, potažmo jejich dopravy, a to pro přečin neoprávněného nakládání s odpady podle § 298 odst. 2, 4 písm. b) trestního zákoníku. Okresní soud uznal tuto právnickou osobu vinnou a uložil jí trest zákazu činnosti spočívající v zákazu nakládání s odpady jakéhokoli druhu.

Právnická osoba byla shledána trestně odpovědnou za jednání blíže neztotožněného zaměstnance, který v nočních hodinách uložil obsah velkoobjemového kontejneru s odpadem – včetně nebezpečného odpadu ve smyslu § 4 písm. a) zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 185/2001 Sb.“) – umístěného na vozidle obžalované společnosti na zpevněnou asfaltovou plochu na okraji orné půdy, čímž došlo k porušení příslušných ustanovení zákona č. 185/2001 Sb. a zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Z porušených nádob zčásti vytekly ropné látky a kontaminovaly okolí.

Z odůvodnění odsuzujícího rozsudku nalézacího soudu je možné rekapitulovat tyto vybrané pasáže k podmínkám specifického důvodu vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.

Obchodní společnost byla vedena značně chaoticky, avšak šlo o chaos řízený. Většina zaměstnanců pracovala tzv. načerno. Klíče k vozidlu byly zcela nezajištěny, přístup k nim mohl mít téměř kdokoli. Nebyla vedena řádná kniha jízd, která by poskytovala chronologický přehled o uskutečněných jízdách v rámci firmy. Jednatel společnosti nebyl schopen sdělit, kdo a kde byl v rozhodný den spáchání skutku. Při hodnocení svědeckých výpovědí dospěl soud k závěru, že výpovědi všech slyšených svědků jsou zčásti účelové, neboť všichni předvolaní svědci minimálně, byť v rozdílném rozsahu, porušili své povinnosti a v případě úplné výpovědi by se vystavili přímo nebezpečí trestního stíhání či alespoň pracovněprávnímu postihu.

Soud vzal za prokázané, že odpovědnost právnické osoby je pro stíhaný skutek dána. Nepodařilo se sice jednoznačně prokázat, zda pachatelem stíhaného přečinu byl řidič vyslechnutý v pozici svědka J. P., či bývalý jednatel a současně řidič společnosti A. H., kteří v inkriminovanou dobu vozidlo užívali, je však zcela

jednoznačně prokázáno, že tak jednali jako zaměstnanci společnosti, která pokud k takovému jednání nedala přímo pokyn prostřednictvím odpovědných osob, minimálně prostřednictvím odpovědných osob neprovedla taková opatření, jak má na mysli § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, tj. povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob a opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Není totiž pochyb o tom, že statutární orgány byly povinny zajistit svá vozidla takovým způsobem, aby mimo pracovní dobu neměly třetí osoby bez svolení statutárních orgánů či jiných pověřených osob možnost neoprávněně předmětné nákladní vozidlo užívat, současně byla společnost povinna vést takovou evidenci jízd, která by umožnila vozidla přehledně provozovat v souladu se zákonem.

Případ C

Policejním orgánem bylo zahájeno trestní stíhání obchodní společnosti podnikající v oblasti poskytování laboratorních a diagnostických služeb, a to pro přečin porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi podle § 270 odst. 1 trestního zákoníku.

Právnícká osoba prostřednictvím svých zaměstnanců užívala bez svolení oprávněného v rozporu s § 12 odst. 1 zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 121/2000 Sb.“), na čtyřech kusech firemní výpočetní techniky, umístěných v sídle společnosti a využívaných pro obchodní činnost společnosti, nelegálně instalovaný software - produkty Microsoft Inc.

V rámci stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání obhajoba namítla, že jednání neustanovené osoby jí nemůže být přičítáno z důvodu, že se jednalo o exces zaměstnance. Státní zástupce stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání zamítl jako nedůvodnou. S předmětnou námitkou obhajoby se neztotožnil a konstatoval, že u stíhané právnické osoby nebyla zjištěna žádná opatření, která jsou v obchodní společnosti běžná, a která lze spravedlivě požadovat, k zamezení omezení instalace nelegálního, ale i jiného škodlivého software do jejich počítačů. Bylo by jistě i v zájmu samotné společnosti, aby měla přesně definována přístupová oprávnění jednotlivých osob a byl stanoven administrátor sítě, který by kontroloval, zda používaný software je v pořádku jak z hlediska licencí, tak samotné počítačové bezpečnosti společnosti apod. Za této situace není možné ve smyslu § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO se odvolávat na exces zaměstnance.

V další fázi trestního řízení byla věc státním zástupcem postoupena k projednání správního deliktu, jestliže pro nízkou společenskou škodlivost postačovalo uplatnění odpovědnosti podle zákona č. 121/2000 Sb., který v § 105b odst. 1 písm. a) postihuje neoprávněné užití díla.

Na základě rozboru se ukazuje, že **k aplikaci podmínek § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO** (rozuměj před novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., která do právní úpravy vložila obecný důvod exkulpace), **navzdory uplynulé době více než čtyř a půl roku účinnosti zmiňovaného ustanovení, se nevytvořila ustálená judikatura, jejíž suma argumentů by poskytovala návod pro rozhodování obdobných věcí.** Tato otázka se prozatím nestala předmětem sjednocování soudní

rozhodovací praxe vyšších soudů.¹⁰ Jestliže soustava státního zastupitelství zaznamenala, že podmínky specifického důvodu vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO byly dosud aplikovány, resp. zvažovány, celkem jen v 5 věcech, znamená to, že **ve srovnání s počtem řešených právnických osob v rámci trestního řízení, pohybujících se řádově ve stovkách případů** (tak např. v roce 2014 bylo stíháno 139 právnických osob, v roce 2015 bylo stíháno 227 právnických osob), **šlo o naprosto ojedinělé případy.**

Ve vztahu ke konkrétním případům A a B, v nichž proběhlo řízení před soudem, se mohou zdát inspirativní stanoviska soudů k provedení, resp. neprovedení příslušných opatření ze strany právnické osoby vůči kategorii zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení, neboť mohou být rovněž zohledněny pro nový institut podle § 8 odst. 5 ZTOPO k závěru o trestní odpovědnosti právnické osoby. Avšak nutno zdůraznit, že **více než o spor ohledně právní stránky, šlo prvořadě o to, udržet dokazování a hodnocení provedených důkazů, že byl orgány činnými v trestním řízení zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro uznání viny právnické osoby, právě s přihlédnutím k požadavkům opatření předvídaných v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.** Co se týče případu C, otázka podmínek specifického důvodu vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, byť se stala předmětem námitek obhajoby v přípravném řízení, s níž se dozorový státní zástupce řádně vypořádal, ani nebude zkoumána v řízení před soudem, protože došlo k postoupení věci k projednání správního deliktu, a proto ani nebude možné získat stanovisko soudu.

¹⁰ Problematice trestněprávního excesu jednání osob se sice věnovalo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015 sp. zn. 8 Tdo 627/2015, publikované pod č. 23/2016 Sb. rozh. tr., avšak stalo se tak ve spojitosti s kauzálním propojením prospěchu fyzické osoby na straně jedné a prospěchu právnické osoby na straně druhé, nikoli § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Platí podle něj, že pokud např. jediný společník právnické osoby – společnosti s ručením omezeným řídil její motorové vozidlo, jímž vykonal jízdy výlučně pro své soukromé účely a svůj osobní prospěch, ačkoli mu byl pravomocným a vykonatelným rozhodnutím soudu uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel, nejde o čin spáchaný v zájmu právnické osoby, takže právnická osoba se jím nemůže dopustit trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku.

V. Mantinely vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO

Vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO se bude odehrávat v určitých mantinelech, které je třeba respektovat.

Úprava podle § 8 odst. 5 ZTOPO rozšiřuje varianty vyvinění právnické osoby i mimo dosavadní kategorii zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení ve smyslu dosud upraveného § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Obecně formulovaný exkulpační důvod podle tohoto ustanovení, při jehož naplnění právnická osoba za trestný čin neodpovídá, bude dopadat na všechny ostatní osoby uvedené:

- § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO, tj. **statutární orgán nebo člena statutárního orgánu, anebo jinou osobu ve vedoucím postavení¹¹ v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,**
- § 8 odst. 1 písm. b) ZTOPO, tj. **osobu ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a).**

To znamená, že **vyvinění právnické osoby se bude vztahovat nejen na zjevný trestněprávní exces podřízené osoby – zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení, která spáchala trestný čin, navzdory opatřením učiněným právnickou osobou, jako tomu bylo podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, ale také na zbylou kategorii osob, představující či tvořící orgán právnické osoby (vyšší vedení právnické osoby), kde jinak dochází k přičitatelnosti trestného činu bez dalšího.**

Ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO nebude z povahy věci dopadat na osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO, tj. toho, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby. Jde o osoby stojící vně právnické osoby, které přímo, resp. nepřímo, vykonávají vliv na tuto právnickou osobu.

Uplatnění § 8 odst. 5 ZTOPO **nepřichází v úvahu u tzv. účelově založených právnických osob k páčání úmyslné trestné činnosti.**

Exkulpační důvod trestní odpovědnosti právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 5 ZTOPO spočívá ve vynaložení veškerého úsilí, které bylo na právnické osobě možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu vyjmenovanými osobami zabránila. Vynaložení veškerého úsilí ze strany právnické osoby – jako podklad pro vyvinění z trestní odpovědnosti právnické osoby – je nutné **posuzovat subjektivně, dopadá na skutečnosti subjektivního charakteru,** a to na rozdíl od odpovědnosti právnické osoby za správní delikty, resp. odpovědnosti právnické osoby za přestupky, kde jsou zásadně připuštěny pouze skutečnosti objektivního charakteru. S touto výhradou bude možné toliko přiměřeně vycházet a použít judikatury a literatury k zákonům, které uvádějí liberační důvod, jenž se váže na objektivní odpovědnost, což trestní odpovědnost právnických osob není.

¹¹ Novela provedená zákonem č. 183/2016 Sb. taktéž zpřesnila, resp. zpřísnila kategorii osob podle § 8 odst. 1 písm. a) [zde při souběžném vypuštění slov „jejím jménem nebo“] a písm. b) ZTOPO, jestliže předtím nebylo uvedeno, že musí jít o osobu ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby.

Vinu obviněného lze vyslovit pouze na základě správně zjištěného skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Jsou to orgány činné v trestním řízení, které jsou podle § 2 odst. 5 trestního řádu povinny zjistit skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. V trestním řízení musí být vina obviněnému nepochybně prokázána. **Ve vztahu k trestní odpovědnosti právnické osoby nezbývá, než se vypořádat též s otázkou, zda právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu vyjmenovanými osobami zabránila, či nikoli.** Nejedná se o presumovanou skutečnost. Jelikož ale vyvinění právnické osoby představuje otázku, na níž má obhajoba zvláště zájem, otevírá se pro ni prostor k předkládání nejrůznějších interních materiálů orgánům činným v trestním řízení, s odůvodněním, že právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila.

Aby se právnická osoba vyhnula trestní odpovědnosti a **zůstalo u trestněprávního excesu vyjmenovaných osob, s trestní odpovědností pouze fyzické osoby, která trestný čin spáchala, anebo zcela bez trestní odpovědnosti v případě neustanovené osoby,** jsou na ni kladeny požadavky k učinění určitých opatření. **Tato opatření musejí být specifická a individuální, tzv. šitá přímo na míru dané právnické osobě.**

Nastavení opatření, s důsledky vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO, se musí realizovat z hlediska v úvahu přicházejících osob, které mohou spáchat protiprávní čin přičitatelný právnické osobě. **V souvislosti s avizovanou redefinicí okruhu osob, resp. jeho rozšířením, páchajících protiprávní čin přičitatelný právnické osobě, kde je možný exkulpační důvod, bude tedy zapotřebí, aby orgány činné v trestním řízení mj. posoudily u právnické osoby platnost a efektivitu jejich opatření k možnosti vyvinění právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 5 ZTOPO.**

Stejně tak se nastavení opatření, s důsledky vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO, musí realizovat i z hlediska v úvahu přicházející trestné činnosti u dané právnické osoby. Stav před novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. představoval taxativní výčet stíhatelných trestných činů právnické osoby, přičemž se jednalo o 83 skutkových podstat trestných činů, a to převážně trestných činů proti majetku, trestných činů hospodářských, trestných činů obecně nebezpečných, trestných činů proti životnímu prostředí, trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných, trestných činů proti lidskosti, proti míru a válečných trestných činů. Vycházelo se zásadně z toho, že právnické osoby mohou být postihovány pouze za jednání, k jejichž postihu Českou republiku zavazují mezinárodní smlouvy nebo právo Evropské unie (jedinou výjimku představují daňové trestné činy). Novela provedená zákonem č. 183/2016 Sb. prosadila odlišnou koncepci, že právnické osoby budou trestně odpovědné za veškeré trestné činy s výjimkou těch, u nichž to zákon výslovně vyloučí. Jde cestou tzv. negativního výčtu. Vyjmuté trestné činy podává § 7 ZTOPO. Napříště většinu trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku může právnická osoba spáchat. **V souvislosti s avizovanou redefinicí okruhu trestných činů, resp. jeho rozšířením, bude tedy zapotřebí, aby orgány činné v trestním řízení mj. posoudily u právnické osoby platnost a efektivitu jejich opatření k možnosti vyvinění právnické osoby ve smyslu**

§ 8 odst. 5 ZTOPO. Je třeba brát v potaz nejen rozsah trestní odpovědnosti právnických osob, ohraničený zákonnou definicí stíhatelných trestných činů, nýbrž také organizační, situační, materiální, personální a další okolnosti existující u dané právnické osoby, které mohou zvyšovat nebo naopak snižovat riziko výskytu některých trestných činů, u jiných trestných činů tomu může být výrazněji, u dalších méně, anebo obráceně atd.

Přestože je v § 8 odst. 5 ZTOPO formulován obecný exkulpační důvod v podobě vynaložení veškerého úsilí, které bylo na právnické osobě možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu vyjmenovanými osobami zabránila, oproti § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, u něhož je popsána škála opatření učiněných ze strany právnické osoby, je možné přiměřeně vycházet i z těch obvykle zmiňovaných k tomuto ustanovení,¹² vzhledem k poměru specifického a obecného důvodu exkulpace trestní odpovědnosti právnické osoby.

Požadavek vynaložení veškerého úsilí bude možné obecně **posuzovat zejména z hlediska firemní kultury**. Firemní kultura, ať již psaná nebo i nepsaná, je nejdůležitější faktor ovlivňující dodržování závazných pravidel a etického chování. Firemní kultura formuje charakter organizace. Určitou podmnožinou firemní kultury, ale zároveň jejím základním stavebním kamenem je kultura řízení a fungování právnické osoby. Jedná se především o úroveň dodržování **zásad řádné správy a řízení společnosti** (tzv. Corporate governance). Kultura řízení je nejdůležitější prvek ovlivňující prostředí, v němž osoby, které se podílí na činnosti právnické osoby, fungují. OČTŘ by se měl zaměřit na zjištění, jaká firemní kultura v organizaci vládne, jaký má obsah, zda systém řízení odpovídá tržním či odvětvovým standardům, hlavně však, jak je ve skutečnosti prosazována, žita. Jaký tón udává vedení organizace, ale i její střední a nižší management. Nezřídká lze narazit na rozpor psané a nepsané firemní kultury. **Toto samozřejmě je nutné posuzovat ze strany orgánů činných v trestním řízení vždy v rozsahu vztahujícímu se k obsahu předmětu projednávané trestní věci.**

Firemní kultura může nacházet svůj odraz v existenci, resp. účinnosti specifických instrumentů snižujících riziko porušení právních a jiných předpisů, jimiž by se měly orgány činné v trestním řízení zabývat. Tyto instrumenty mohou být součástí komplexního systému zásad a pravidel k zabezpečení dodržování právních a etických norem, resp. vnitřních předpisů, souhrnně označovaného jako Compliance program. Lze zobecnit, že rozsah a komplexnost těchto nástrojů je přímo úměrná míře rizika porušení právních a etických norem a závažnosti dopadů takového porušení na právnickou osobu. Významnost tohoto rizika se zpravidla odvíjí od složitosti organizační struktury, povahy činností právnické osoby, počtu zaměstnanců a vnějšího prostředí (např. závislosti na získání veřejné zakázky, přidělení dotace, či citlivosti podnikání

¹² K tomu srov. Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 210 a 211; dále Šámal, P. Změny provedené zákonem č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. Prezentace z konference „Trestní odpovědnost právnických osob“ konané 15. 9. 2016 v Praze. Určitá modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby a jejím následkům předkládal např. Fenyk, J., Smejkal, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 146-154.

na nastavení veřejnoprávního regulačního rámce). **Níže jsou popsány jednotlivé specifické instrumenty:**

- **Zákon či jiný právní předpis.** Představuje normativní právní akt, který je vydáván orgánem veřejné moci a obsahuje právní normy jako obecně závazná pravidla chování. Relevantní bude zejména porušení uložené povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání, postavení, funkce apod., které se projevuje v oblasti, kde došlo ke spáchání protiprávního činu, který by měl být právníkovi osobě přičítán. Tak např. v zákoníku práce jsou mj. upraveny právní vztahy vznikající při výkonu závislé práce mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, v zákoně o obchodních korporacích mj. jednání s péčí řádného hospodáře; dále může jít o povinnosti v zákonech o bezpečnosti práce, zákoně o účetnictví, zákoně o archivnictví a spisové službě, zákoně o zadávání veřejných zakázek, hygienických zákonech, zákonech o ochraně životního prostředí apod. Orgány činné v trestním řízení by se měly zaměřit na to, zda právníkova osoba plní právní povinnosti uložené právními předpisy pro obsah trestní věci; určitý podpůrný význam pro trestní věc může mít i zjištěné porušování právních předpisů v jiných oblastech, než v té, které se týká trestní řízení (i zde je třeba postupovat podle § 2 odst. 5 trestního řádu). Porušení právního předpisu může založit soukromoprávní i veřejnoprávní delikt ní odpovědnost právníkova osoby.
- **Vnitřní předpis.** Představuje interní normativní akt, který je závazný dovnitř organizace, a v němž se upravuje právní vztah mezi organizací, která jej vydala, a osobou, která se k ní nachází v zaměstnaneckém, služebním, profesním či obdobném poměru. Tak např. půjde o **zakladatelskou listinu, stanovy** (představují základní právní rámec fungování právníkova osoby, včetně postavení a pravomoci jejích orgánů), **organizační řád** (definuje strukturu a řízení v organizaci, včetně pravomoci a odpovědnosti osob), **pracovní řád** (rozvádí práva a povinnosti zaměstnanců, resp. osob v obdobném postavení, které vyplývají z obecně závazného normativního právního aktu), **podpisový řád** (definuje způsob jednání a podepisování jménem právníkova osoby navenek) apod. Orgány činné v trestním řízení by se měly zaměřit na zkoumání souladu pro trestní věc rozhodných vnitřních předpisů s právními předpisy závaznými pro příslušnou právníkovu osobu, srozumitelnost vnitřních předpisů, jejich vzájemnou provázanost a adresnost stanovených odpovědností, apod.
- **Vzdělávací akce.** Zahrnuje přednášky, semináře, workshopy a další akce směřující k nabytí a rozvoji znalostí, jakož i dovedností, vyžadovaných pro výkon dané pracovní pozice. Vzdelávání by mělo probíhat pravidelně a také v návaznosti na průběžně zjišťované potřeby, při zapojení odborně způsobilého lektora a s možností ověření získaných znalostí a dovedností. Orgány činné v trestním řízení by se měly zaměřit na účinnost těchto vzdělávacích akcí a jak je tato účinnost u právníkova osoby ověřována.
- **Etický kodex.** Dokument, který upravuje obecná i konkrétní pravidla chování v příslušné právníkově osobě v určitých právně i eticky relevantních situacích. Etický kodex vymezuje typové konfliktní situace vznikající při činnosti organizace, se kterými se její zaměstnanci a další osoby mohou setkat coby s etickými dilematy (střet zájmů, nakládání s osobními a obchodními informacemi atd.), přičemž představuje zásady a pravidla, jak takovým situacím předcházet a pokud nastaly, jak se v nich správně zachovat, a jaký

přístup k nim je zaujímán z pohledu samotné organizace. Podporuje žádoucí standardy chování. Stejně jako vnitřní předpisy shora, by měl být i etický kodex vydán v písemné formě, bez rozporu s právními předpisy, nikoli se zpětnou účinností, dotčené osoby by měly být seznámeny s jeho obsahem či změnami a být jim přístupný. Samotné vydání etického kodexu však nelze považovat za dostatečné úsilí k předcházení trestné činnosti. Rovněž lze konstatovat, že neexistence etického kodexu nemusí být znakem nedostatečného úsilí k předcházení trestné činnosti, pokud právnická osoba má silnou firemní kulturu vytvářející prostředí pro právně i eticky konformní chování osob podílejících se na její činnosti. Orgány činné v trestním řízení by měly dále prověřit aplikaci zásad stanovených v etických kodexech v praxi, nastavení kontrolních mechanismů a procesů identifikace rizik, způsob nápravy zjištěných pochybení apod., resp. zda a jak má právnická osoba definovanou firemní kulturu, své firemní principy. Etický kodex je často jen komplementární souhrn specifických pravidel chování k dalším pravidlům žádoucího chování obsažených v principech firemní kultury.

- **Protikorupční program.** Jedná se o systém zásad a pravidel k zabezpečení protikorupční prevence a kontroly organizace. Může být kodifikován v podobě samostatného vnitřního předpisu, nebo je začleněn v Etickém kodexu či obecně v principech firemní kultury. Orgány činné v trestním řízení by se měly v rozsahu pro trestní věc rozhodně zaměřit na to, zda a jak má organizace vymezeny oblasti s korupčním potenciálem, zda v nich identifikuje klíčová korupční rizika, a zda po zhodnocení kontrolních a řídicích mechanismů z hlediska adekvátnosti jejich nastavení v interních dokumentech formou implementace nápravných opatření, tyto mechanismy posiluje. Spadá sem vytváření a posilování protikorupčního klimatu, řízení protikorupčních rizik a monitoring kontrol, postupy při podezření na korupci apod.
- **Podnikový ombudsman.** Instituce zřízená organizací a personálně obsazená k nestrannému posuzování problémů, resp. sporů zaměstnanců a dalších osob, které se jeví být v rozporu s právními a etickými normami, resp. vnitřními předpisy, nepodařilo-li se je překlenout standardním postupem, a k tomu vybavená oprávněním navrhopvat jejich řešení a doporučení k nápravě také do budoucna. Funkce podnikového ombudsmana může být nahrazena osobou nebo týmem (komisí) s obdobnými kompetencemi jak jsou popsány výše. Podstatné z hlediska zkoumání orgánů činných v trestním řízení je, jakými organizačními opatřeními je zajištěna nestrannost této funkce a její nezávislost na vedení organizace, jak je nastaven a podporován systém oznamování incidentů (prostředky, jednoduchost, dostupnost, zajištění anonymity), jak jsou podněty vyhodnocovány a jaká opatření jsou z nich vyvozována (tj. jakou účinnost tato funkce má).
- **Compliance program.** Představuje pokročilý systém zásad a pravidel k zabezpečení dodržování právních a etických norem, resp. vnitřních předpisů, ze strany zaměstnanců, vedení společnosti (managementu), obchodních partnerů a dalších osob, které jsou zapojeny do činnosti organizace. Pokrývá více oblastí, v nichž se promítá výkon činnosti organizace, jako je politika hospodářské soutěže, politika pracovních vztahů, rovných příležitostí a zákazu diskriminace, finanční a daňová integrita atd. V trestněprávní oblasti pak zahrnuje soubor opatření k trestní odpovědnosti

právnícké osoby.¹³ Zahraniční zkušenosti v tomto směru zvýrazňují určité minimální atributy compliance programu:¹⁴ zakotvení standardů a procedur pro zabránění a odhalování trestné činnosti; rozhodné orgány organizace musí být seznámeny s programem, vykonávání rozumného dohledu a vedoucí zaměstnanci musí zajistit implementaci a efektivitu tohoto programu; rozumná snaha zajistit nezačlenění do programu těch vedoucích pracovníků, kteří byli zapojeni do protiprávní činnosti; učinit rozumné kroky k přiblížení programu zaměstnancům, stejně tak rozhodným orgánům, vedoucím zaměstnancům a dalším zaměstnancům s podstatnými pravomocemi; učinit rozumné kroky k monitorování, kontrole, hodnocení a zveřejňování programu; podporovat a vynucovat program napříč organizací; jakmile je zjištěno páčání trestné činnosti, je nutné provést rozumné kroky jako odezvu vůči, a zabránit jejímu opakování. Compliance program obvykle obsahuje všechny zde výše popsané instrumenty.

Požadavek vynaložení veškerého úsilí bude možné **posuzovat zejména prostřednictvím těchto úrovní:**

- **Preventivní úroveň.** Opatření organizace orientovaná na vyloučení, omezení a neutralizaci faktorů vedoucích ke spáchání protiprávního činu, který by měl být právnícké osobě přičítán.
- **Detekční úroveň.** Opatření organizace orientovaná na zavedení a prosazování faktorů vedoucích k odhalení protiprávního činu, který by měl být právnícké osobě přičítán.
- **Represivní (reakční) úroveň.** Opatření organizace orientovaná na zavedení a vynucování faktorů vedoucích k postihu protiprávního činu, který by měl být právnícké osobě přičítán. Uvedené úrovně na sebe navazují a vzájemně se doplňují.

Závěrem lze zdůraznit následující klíčové teze:

Zákon **nedefinuje minimální standard**, při jehož dodržení by se mělo za to, že právnícká osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu vyjmenovanými osobami zabránila.

Firemní kultura představuje významný aspekt posuzování požadavku vynaložení veškerého úsilí právnícké osoby, přičemž může nacházet svůj výraz právě ve vyjmenovaných specifických instrumentech, jako jsou vnitřní předpisy, etický kodex, compliance program atd. Orgány činné v trestním řízení se tímto zabývají podle § 2 odst. 5 trestního řádu, tedy v rozsahu vztahujícímu se k obsahu projednávané trestní věci, s důrazem na možné důsledky vyvinění právnícké osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO. **Úkolem orgánů činných v trestním řízení není provádět audit firemní kultury, natož v celém jejím profilu.** Stejně tak to neznamena, že by každá právnícká osoba musela vykazovat všechny vyjmenované specifické instrumenty. **O opatřeních ve smyslu § 8 odst. 5 ZTOPO je třeba uvažovat**

¹³ Některé souvislosti compliance programu z pohledu českého trestního práva, před novelou ZTOPO, uvádí Bohuslav, L. Trestní odpovědnosti právníckých osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 175-179; dále Koukal, P. Korporátní pravidla a nový trestní zákoník. Právní rádce, 2010, č. 2, s. 29-32.

¹⁴ Viz např. Orland, L. Corporate Criminal Liability. Regulation and Compliance. Aspen Publishers, 2004, part 14.2[C].

jednotlivě i v jejich souhrnu na pozadí okolností případu, za nichž má být právnická osoba stíhána.

Orgány činné v trestním řízení musí zkoumat **nejen přijetí uvedených opatření ze strany právnické osoby, ale rovněž, zda a jak byla tato opatření kontrolována a jejich dodržování vynucováno.** Zabývat se např. i tím, zda osoba, jejíž jednání je právnické osobě přičítáno, byla v postavení, ve kterém přímo určovala obsah uvedených specifických instrumentů a zda byla v postavení, že se jí zodpovídaly kontrolní orgány společnosti. Jestliže tato osoba bude stát nad těmito opatřeními – kontrolními mechanismy, zřejmě jen stěží ji mohou omezovat v jejím jednání.

Orgány činné v trestním řízení by měly opatření, s důsledky vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO, posuzovat prostřednictvím **kritéria vhodnosti, tedy zda je příslušné opatření vůbec způsobilé dosáhnout zamýšleného cíle.** Orgány činné v trestním řízení by měly opatření, s důsledky vyvinění právnické osoby podle § 8 odst. 5 ZTOPO, posuzovat rovněž prostřednictvím kritéria **přiměřenosti, tedy nakolik potřeba existence příslušného opatření odpovídá situaci u dané právnické osoby.** V rámci těchto kritérií se nabízí zabývat se zejména formou, strukturou a velikostí právnické osoby, předmětem, zaměřením a délkou její činnosti, počtem, složením, řízením, postavením zaměstnanců a dalších odpovědných pracovníků právnické osoby, jejich znalostmi a dovednostmi, zřetelem na dřívější trestnou činnost, součinnost s orgány činnými v trestním řízení apod.
